

ТРИЗЕНЬК - REVUE HEVDOMADAIRE - **TRIDEN'D**
UKRAINIENNE

Число 44 (352) рік вид. VIII. 13 листопада 1932 р. Ціна фр. 2. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 13 листопада 1932 р.

12 листопада в Подєбрадах одбулося свято відкриття Українського Технично-Господарського Інституту позаочного навчання при Українській Господарській Академії. То свято не тільки наших подєбрадчан, то свято взагалі всіх, кому на серці лежать інтереси української культури.

Свого часу, подаючи відомості про заснування цього Інституту та вітаючи його ініціаторів, докладно вияснили ми вагу такого способу навчання саме для нас, українців, з огляду на ті умови, в які поставлено вище навчання рідною мовою на всіх територіях, заселених нашим народом. Підкреслювали ми і те, що можуть дати заходи в цьому напрямку нашій еміграції. Тоді-ж висловили ми певність, що те, що справа знаходиться в досвідчених, випробованих руках подєбрадської професури, являється гарантією доброго розвитку її.

Сьогодні, на відкриття нової інституції, складаємо ініціаторам та організаторам її побажання успіху не тільки від редакції «Тризуба», але й від усіх його співробітників, читальників, прихильників, усіх тих, хто гуртується коло нашого органу.

Користуємося з нагоди ще раз нагадати всім землякам нашим, і на рідній землі, і світами розкиданим, про необхідність і з власних інтересів, і з національного обов'язку підтримати щасливу ініціативу подєбрадських учених. Кожен бо з нас може покласти і свою цеглинку на новий будинок української культури.

Листи до земляків.

XIV.

Голод на Україні.

Написав я цей жахливий рядок — голод на Україні — і так стало мені сумно, так боляче на душі, що і писати далі нічого не хочеться.

То-ж подумати тільки, що на Україні, яка самим Богом начеб-то створена для того, щоб бути найбагатішою хліборобською країною, щоб не тільки бути самій ситою, але й годувати інші держави, панує хроничний голод, якому і кінця не видно.

Але зібравши всі сили самовлади та душевної рівноваги, мушу про це писати, бо вважаю, що ніхто з українців, що має в грудях українське серце, не може ні на одну мить забувати, що там, на нашій далекій батьківщині, люде вже починають гинути від голоду.

Мушу писати, не дивлячися на те, що разом з іншими почуттями відчуваю якийсь смутний с о р о м того, що саме в той час, коля я, емігрант, власник нансеновського паспорту, в якому тільки після довгої боротьби пощастило зазначити, що я у к р а ї н е ц ь , сижу тут ситий, задоволений в головних потребах, а мої земляки, що живуть на с в о ї й зпоконвіку землі, в цей час не знають, що вони їстимуть завтра...

Соромно і за те зневажання України, яка ще так недавно була хлібницею всієї Європи, а тепер мусить благати про те, щоб їй допомагали, щоб її рятували в її страшній біді.

Недавно повернув з ССРСР один з європейських діячів, який був тако-ж і на Україні, і який зумів побачити там не лише ті декорації, якими большевики обдурюють чужинців, але і справжнє дійсне її життя. Він на підставі того, що бачив в українських містах, повернувшись до дому, заявив:

— Як би у нас щось подібне трапилося, то рада міністрів була б розбита вщент, а радники з мійської думи давно б висіли на лихтарних стовбах.

Так оцінює нашу біду кожний пересічний чужинець, бо він органічно не може зрозуміти, як людність довгими роками терпить такий режим та такі порядки, що ведуть її в безодню голодної смерті. Так оцінює, бо не знає, що український народ веде безупинну боротьбу з цим режимом і те лихо, що зараз знову заливає своїм смертельним потоком

українську землю, в значній мірі являється наслідком цієї боротьби. Це є своєрідна помста червоної Москви за вперту, закляту непокірність України режиму III-го Інтернаціоналу.

* * *

Люде старшого віку добре пам'ятають, що стара царська Росія зовсім не була таким щасливим Ельдорадом, яким вона тепер виставляється майже всією російською еміграцією. Майже що року та чи інша частина її, як не голодувала, то принаймні переживала «продовольственныя затрудненія». До речі цей термин починає систематично зустрічатися тако-ж і в большевицьких декретах. *Les beaux esprits se rencontrent*, — кажуть в таких випадках наші тутешні господарі.

Але на всьому протязі новітньої української історії не було випадку, щоб ці «затрудненія» переживала Україна. Навіть в жакливі часи голоду 1891-92 років він майже не зачепив її територію.

Треба було встановитися комуністичному режимові, треба було «соціалістичного ладу», щоб Україна пережила жакливі 1921-22 роки та тепер стояла перед загрозою обернутися в край, який голодуватиме хронично.

Наше прислів'я говорить: «неврожай — від Бога, голод від людей». Свята правда, і що вона означає — найкраще видно на нашому українському прикладові.

Коли трапився перший на Україні голод 1921 року, то большевики послалилися тоді на посуху, яка в тому році справді мала місце і яку я добре пам'ятаю, бо тоді ще був повстанцем на Україні. Зараз же, оскільки це відомо, і попередній, і біжучий рік що-до кліматичних умов були пересічними, і навіть врожаї були не злі на загал, оскільки до них припасовувати совітські норми. Цілком зрозуміло, що з погляду європейського і ці врожаї були зовсім мізерними. Таким чином посилатися на посуху та інші стихійні пригоди зараз, навіть і для большевиків, являлося неможливим. Тим більше неможливо тако-ж щось мимрити про «блокаду» та «змову світових акул капіталізму», а тому знову таку біду довелося перекласти, як це зробив в одній своїй промові Петровський, на «куркульську агітацію».

Тим часом в тій самій своїй промові мусів той самий Петровський зрадити і ті дійсні причини хроничного голодування українського населення. Перш всього він визнає, що на Україні зараз виявився значний не до с і в хліба, і тому то т. Петровський рекомендує як «найбільшу увагу до збереження хліба підчас врожаю». Тішучися тим, що

по радгоспах та колгоспах зараз є так багато машин, він разом з тим констатує, що «комбайни залишають поле з відрізнаними колосками, витолоченим, нескошеним, погано вимолоченим хлібом, з втратами що найменше 15 відс. всього гуртового збору». Так саме і всі останні моменти господарської праці: «кошення хліба, скиртування, хлібообмолот, виконання хлібоздавання зовсім незадовольняючі. Якість всіх робіт погана. Поле прибирається неохайно, лишається багато огріхів, колосу і т. ін.».

Не знаю, з якого власне часу ваш український староста набув такого хліборобського досвіду, що так авторитетно повчає українських хліборобів, як їм треба господарювати. Адже-ж всі вони добре знають, що він ніколи господарством не займався і тямить в ньому так само, як я в китайській грамоті, але вже так повелося при комуністичному режимі, що всі сучасні комуністичні діячі, ба навіть газетні писаки, тільки те й роблять, що повчають хлібороба, як йому хазяйнувати. І це навчання, як бачимо, привело до того, що Україна починає голодувати тоді, коли звичайно хліборобський люд має всього найбільший достаток.

Таким чином, признанням найвищого совітського достойника встановлено, що українське хліборобство дійшло до такого стану, коли посіви зменшуються, вся праця виконується з кожним роком гірше, а люде тікають од хліборобства, і та сама Україна, що раніше завжди була найбільш певною надією большевицьких і продовольчих, і експортних планів, тепер плететься в хвості «що-до зхлібозаготівок та виконання дзернових завдань».

Само по собі зрозуміло, що це все пояснюється тако-ж «куркульською агітацією» і влада немилосердно у голодуючого населення забірає все, що тільки може здерти, керуючися старим загально-відомим російським правилом: «йон достанет»...

* * *

Сучасне, просто таки жахливе становище українського хліборобського люду, навіть в порівнанні з 1921-22 роками, тим гірше, що всі заповіджені совітською владою повороти до «правого курсу» не зможуть дати тих наслідків, що колись дав ленінський «неп».

Тоді були цілі і нерухомі творчі сили нашого споконвічного власницького селянського хліборобства і треба було дати йому мінімум господарчої волі, щоб воно утворило своєрідне чудо — в одну мить вернуло продуктивність хліборобства до попереднього часу. Тепер ці сили колективізацією та систематичним грабуванням остільки підірвані,

що ніякі повсроти, в межах совітського режиму, становище направити не зможуть.

Вихід є один: ліквідація московської окупації та повне визволення України, при якому вона сама, по волі українського народу, встановить такий господарчий лад, котрий дасть можливість розвинути всі її продуктивні сили і назавжди прожене з її обрію ганебну примару голоду.

Вона нам занесена з півночі, де мала свій осідок увесь час і в попередні періоди, і доки Україна не порве всяких зв'язків з своїм північним «сусідом», вона завжди буде під загрозою цієї небезпеки.

А поки-що обов'язок кожного українця, кожної української організації перед усім світом, де хто може, при всякій нагоді, протестувати з приводу голодування України, яке при большевицькій окупації стає хроничним явищем.

К. Ніро.

St. Jean de Maurienne,
25. X. 1932.

Шматочки минулого.

V.

— Учителі Київської 2-ої гімназії А. Юркевич, Н. С. Тумасів, В. П. Науменко. •

Пригода з моїм «манускриптом», якого знайшов інспектор Бех, мала свої наслідки: я більше зацікавився своїм народом, крім того почув себе і справді наче трохи письменником. Довго, довго у мене схоронявся рукопис у шитку «казенного образца» («Тетрадь ученика... общей квартиры К. 2. Г.») у зеленій окладниці під назвою «Кондрат».

Я став пильніше придивлятися до своїх учителів. Більшість із них були звичайнісінькі урядовці. Тільки троє і словами, і ділами, та й обличчям нагадували справжніх українців: Володимир Павлович Науменко (пізніше редактор «Кіевской Старини»), далі Андрій Данилович Юркевич, типовий українець, приятель композитора Рубця, та Ничипір Степанович Тумасів.

А. Д. Юркевич був певний, що треба і можна заснувати окрему в Києві, а то й в Петербурзі консерваторію української музики та пісні, але вмер, не дочекавшись виконання своєї ідеї. Маленький, низенький, сивий, з великим кучерявим волоссям на голові, він навчав нас грецької мови в 3-й класі. Здається, він ніколи не сідав на стілець на кафедрі, а стояв біля неї та розмахував правою рукою...

Промовляв якісь грецькі слова, зупинявся, наче-б то щось хотів згадати, і несподівано переходив на українське:

— Тее, тее — то, як його..

Більше нічого не можу я сказати про цього старосвітського вчите-

ля, бо сам тоді ще був малий. А постать характерна. Стояв він близько до студентської молоді й залишив свій слід у тодішньому житті київському.

Инша справа—це В. П. Науменко, про нього і можу, і повинен оповісти далеко більше. Але потім...

Третього щирого українця, Ничипора Степановича Тумасова, я тако-ж дуже мало пригадую. Він викладав нам загальну історію. Оповідав спокійно, докладно, але ніколи не торкався України, і був у нас у четвертій класі за «класного наставника». Але саме перед Різдвам, після великої перерви прийшов він до нас, у класу не сам, а з директором гімназії, Онисимом Пясецьким. Обидва були неначе перелякані...

— Я розмовляю з вами, діти, в останнє — почав Ничипір Степанович... І, як і вперше, коли ми познайомилися, раджу вам: не тільки вчіться, але й читайте раз-у-раз історію, і не тільки давню, але й сучасну...

Тут директор щось йому сказав — перебив... А Тумасів тільки вимовив ще:

— Ну, бажаю вам усього найкращого...

І пішли вони до іншої класи.

Потім була чутка, ніби Тумасова звільнено за якусь «політику» на «українофільській» підставі. Що то за пригода скоїлася з ним, мабуть, добре знали його учні зі старших класів.

Але я зрозумів, що за «такі діла» начальство може викинути не тільки учня, але й вчителя.

Ні А. Д. Юркевич, ні Н. С. Тумасів не були ближчими співробітниками «Кіевской Старини», але були її гарячими прихильниками, тими типовими «українофілами» вісімдесятих років, що поширювали знання про Україну, любов до неї та її письменство.

Їхні постаті я згадую для того, щоб колись їми зацікавився якийсь справжній історик України, Київщини...

Що-до Володимира Павловича Науменка, то може і не був це великий політичний діяч, значний автор, але дозволяю собі найменувати його, і не беручи цього слова в лапки, великим учителем.

Здається, тільки два роки я вчився у нього—у четвертій та п'ятій класі... Але дуже, дуже велике вражіння зробили на мене його лекції. Я захоплювався ними, ловив кожне слово, особливо, як читав він щось з Лермонтова. Вже тоді стало мені зрозуміло, чому Тарас Шевченко був такий закоханий у «Выхожу одинъ я на дорогу», твір такого-ж, як і сам, великого поета.

Колись мій батько — людина науки, поважна, іноді навіть сувора, очевидячки, бажаючи мене трохи образити, сказав мені:

— Твій Науменко така-ж легкодуха людина, як і ти...

Але це порівняння моєї вуха прийняли, як велику похвалу.

Бувши учнем Науменка, я любовався з нього, він здавався мені трохи не енциклопедистом — усе знає, гарний, й по російськи, і по українськи говорить, наче співає. Та і до співів те-ж не аби-яка людина (доводилося мені у Підлипному чувати, як співав він). І дарма, що одру-

жений, але й дівчата — учениці міністеріяльної гімназії, на нього Богові моляться... Стрункий, раз-у-раз веселий, він робив велике вражіння на жінок взагалі. А головне, що на його лекціях ніколи не було нудно, година пролітала, як одна хвилина.

А як він читав Гоголя...

До «классныхъ сочиненій», а тако-ж до тих, що писалися вдома, В. П. Науменко ставився дуже пильно, й одразу звертав увагу на талановитого автора, себ-то такого, що не любить ходити по протоптаній стежці, а може і вигадати, і написати щось і своє.

Колись дав він нам тему «Малюнки весни»...

Не пригадую тепер дрібниць моєї роботи, але написав я, як почув себе юнак, коли їде верхи на коні степовою доріжкою... як співає вітер в його вухах на «кар'єрі», а потім як перейде він на спокійніші кроки, як пахне сира земля та душить кінський піт, змішаний з духом того дня вимашеної свіжим дегтем підпруги...

Був у нас у класі талановитий маляр Іпполіт Бакал, він мені ще й ілюстрував те оповіданнячко...

Науменко наказав мені прочитати його голосно перед усією класою, потім похитав головою, узяв сшиток і поставив червоним атраментом — 5...

Мабуть це була перша п'ятка за увесь час мого перебування в гімназії. А після того, на перерві, усі учні кричали:

— Це не може бути, щоб ти сам писав, це тобі хтось допомагав...

Один Володимир Павлович був певний, що писав свої рядки я сам. З того часу возлюбило мое серце Науменка на вік.

Я пишу ці спогади «суб'єктивно», але й досі здається мені Володимир Павлович за того українця, що виконував заповіт Шевченка:

І чужому навчайтесь ,

І свого не цурайтесь . . .

Він не підкреслював зовнішнє свого українства, але...

Колись я намалював олійними фарбами якийсь український пейзаж і вирішив піти до Науменка на квартиру, на Кузнечну вулицю. Подзвонив. Відчинила дівчина в українському вбранні і запросила мене до кабінету — щоб почекав. Пильно придивлявся я до упорядкування цієї кімнати: книги, малюнки, портрети... Хвилювався увесь я... Я в нього, яко приватній гість. Двері були відчинені й мені було чути, як він наказував покоївці:

— От що, Целестино (добре пам'ятаю це ім'я), як повернутися додому пані, то перекажи їм, щоб не чекали на мене з обідом...

І довго щось наказував наймичці, а я здалека слухав його музичний баритон і дуже, дуже подобалося мені, що промовляв Володимир Павлович доброю полтавською, селянською мовою, легко і весело, що не чути було в його словах ні полонізмів, ані русізмів.

Бо за тих часів кияне взагалі балакали такою покрученою мовою, що иноді й не добереш толку, чи розмовляє росіянин, чи українець, чи поляк...

Увійшов до кабінету В. П., здвигнув бровами, просміхнувся.
— А, це ви, радий вас бачити... В якій справі?

Подав руку, запросив сідати.

— Та не в якій, а ось приніс вам малюночок своєї роботи, тільки він ще не зовсім висох, беріть обережно...

— Прекрасно, прекрасно... А я й не знав, що ви маюєте... Прекрасно... Дуже, дуже дякую...

А я думав: «він мені дякує, він, що його вся класа поважає, та кожне слово пильнує».

Дуже задоволений вийшов я того дня на вулицю. І знову думав: «Есе Ното! Не перекручує гайки, знає і поважає мистецтво, яке мистець, літературу, як письменник, музику, яко музика... Привітливий, веселий, і з вищими, і з нижчими — однаковий. Поможи-ж, Боже, щоб і я колись таким був».

Популярність (як раз це слово) Науменка, яко вчителя, була в Києві дуже велика. Крім учительства в двох гімназіях були в нього ще й приватні лекції, і бракувало йому часу написати щось велике, значне, і за те, мабуть, співробітники «Кієвской Старини» і вважали його за легковажну людину, але промовляти він мав великий талан, і як що б не був вихований на вчителя, то мабуть вийшов би з нього не останній судовий оратор. Просто, спокійно, за півгодини роз'яснював Науменко те, що який-небудь те-ж учитель «словесности» М. М. Захарченко мучив трохи не цілий тиждень. А що головне: оповідав Науменко яскраво, гарно, цікаво. Кожна дитяча або юнацька голова клює на красу, як рибка на метелика, надітого на гачок вудки.

І жести в його були чудові, і ніколи він руками не розмахував, а тільки самі долоні поверне, наче Калішевський — диригент у Софійському Соборі, хитне головою, і той учень, що стоїть біля катедри, вже знає, що вчитель задоволений та як треба відповідати далі.

Краса і наука на лекціях «словесности» Науменка шли пліч-о-пліч, наче сестри.

Що мені подобалося, що він, українець чистої крові — ніколи не був шовіністом: літературу всякої нації від розподіляв на талановиту та на нікчемну, не вважаючи на те, хто такий автор і на якій мові твір написано..

Хоч і вважали співробітники «Київської Старини» Науменка за «легковажну людину», але як помер О. С. Лашкевич, то не було кому зайняти становище офіційного редактора.

Всі відмовлялися.

Мій батько не мав ані права, — яко член судової палати, — ані змоги, — обтяжений працею, — керувати таким «неблагонадежним» що-місячником. Житецький тако-ж був дуже зайнятий та ще й почав хворіти, бо вже семий десяток йому минав. Нарешті звернулися до Науменка.

Той не відмовився.

І це був рятунок «Київської Старини», бо Науменко вмів не драту-

вати начальство, мав скрізь зв'язки, і в самого генерал-губернатора не лічився «опасним українофілом». На журналі ставив він свій підпис, а фактично редагував, разом з Науменком, комітет діячів та людей науки. Не раз і не два визволяв Науменко «Київську Старину» своєю дипломатичністю, вмів заспокоювати цензора та інших «владь імуших».

Я вже казав, що, з мого погляду, Науменко був надзвичайним учителем, і дуже, дуже боляче згадується, та здається і цілком незрозумілим, як такий чоловік, вже бувши українським міністром народної освіти, нарешті міг зробити страшенну хибу...

Але нікуди правди діти.

Наказав він мобілізувати учнів старших класів усіх гімназій на допомогу московським добровольцям, що озброювалися саме в той мент, як наближалася вже Директорія до Києва.

Як міг це зробити українець?

І думаю, що це не була справжня зрада, що був це компроміс, що десь глибоко в своєму серці Науменко хоч і не знав, але почував, що нічого з цієї мобілізації не вийде.

Так воно й сталося.

Безумовно, це була тяжка пляма на всій діяльності Науменка.

Але повинен я написати та ще й підкреслити, як спокутував свій гріх Науменко: смертю за Україну і з останнім цим словом на вустах.

Після того, як Директорія примушена була покинути Київ, — Науменко зостався; і яка у нього була думка — про те Бог зна.

Вже наближалися, підпливали московські большевицькі помії до Дніпра. А далі вступила й сама нечистота до святого міста та й почала «працювати».

Влітку того року заарештували «в порядкѣ краснаго террора» багато заможних та видатних людей, а по-між ними і Науменка. Посадили неповинних у смердючий подвал. Надії на спасіння не було ні в кого. Але одному таки пощастило врятуватися в самий-останній момент.

І розповів той чоловік, як останньої хвилини держалися невольники бадьоро. І як зустрівся там Науменко з молодим студентом, соціялістом-революціонером Коржем, що іменували його просто «Коржиком». В страшній в'язниці зустрілися два покоління. Перед лицем смерти колишні вороги, — компроміс та революція, — мусіли помиритися. Згадували минуле України, а іноді й співали так, як оті невольники у турецькому полоні.

Минали дні, минали безсонні ночі. Вже здалека було чути вибухи гарматні, — то наближалось українське військо.

Большевицькі кати зрозуміли, що треба, як найскоріше, забити тих, що чекали смерті у підвалі, та й самі невольники почуттям знали, що тепер вже: амінь.

І обізвався Науменко вперед до «Коржика», а далі до всіх тих, що гнили живими.

— Воно б годилося випити за Україну перед смертю, та, нажаль, нема чого.... Так от що, браття, давайте хоч вип'ємо води з цього брудного кухля та заспіваємо: «Ще не вмерла Україна».

І всі випили — нехай живе Україна! — і всі поцілувалися, попрощалися та й заспівали...

А тут вже і кати в дверях з наганями.

І думаю, що це була правда, бо не повернувся б збрехати язик людини, що тільки волею Божою врятувалася з пазурів смерті.

Борис Лазаревський.

(Далі буде).

«Кому повім печаль мою...»

Пропала книжка. Застряла десь, загубилася в лабіринтах цензури. І цілий рік українське громадянство даремно чекає вже зовсім було готової книжки улюбленого поета. Мала б це бути книжка ХІ поезій О. Олеся.

Із книжкою цією, що так і не побачила досі світу, та й чи побачить хутко, довелося нам випадково, з ласки автора, познайомитися в рукопису, і хочеться хоч щось про неї сказати уже тепер, поки вийде вона в широкий світ. Нехай хоч тим способом читачі зможуть задовольнити свою жагу з цього чистого джерела поезії, а фахівці-критики допоможуть читачеві докладно оцінити цю книгу.

Ця нова книжка не є останнє слово поета, беручи хронологічно. Обіймає вона, власне, весь період перебування поета закордоном, себ-то ті самі роки, що й попередня книга Олеся «Поезії», кн. X, яка вийшла у світ року 1931; і найбільше з уміщених в цій книзі поезій припадає на роки 1921-1922, і зовсім, порівнюючи, небагато на останні 2-3 роки.

Та ця книжка — «Кому повім печаль мою» — змістом своїм, чи, краще сказати, підбором уміщених в ній віршів, значно різниться від «Поезій», бо немає в ній зовсім чисто ліричних поезій. Повна вона тугою за покинутим рідним краєм, жалів над його долею, закликів до боротьби за поворот утраченого. Бо як у першій Олесевої книжці «З журбою радість обнялась», так і в цій останній душа поета роздвоєна. Найглибша «печаль», найтяжча розпука поєднані в ній з невмирущою надією, з поривом до боротьби.

А ціла книга — це культ любови до рідного краю. Кожний вірш, кожний рядок перейняті безмежною, відданою любов'ю до України, до рідного народу, до самої землі, до неба, до шелесту рідних трав, і невтишимою тугою, фізичним болем од розлуки з ними. Безмірно тяжко переживає поет цю розлуку, безмірно тяжко несе свою «ганьбу на чужині»:

Коли б я знав, що розлучусь з Тобою,
О, граю мій, о, земельню свята,
Що я, отруєний журбою,
В світах блукатиму літа,
 Коли б я знав про муки люті,
 Про сміх і глум на чужині,
 Що в мене будуть руги і скуті
 І в мури замінені пісні, —

Я попрощався б хоч з Тобою,
До лона рідного припав,
Прислухався до шуму трав
І зник...

Ні, не пішов би я з ганьбою
Шукать ганьбу на чужині...
На хрест?! Однаково мені!

Життя на чужині для поета — не життя, скніння, доживання:

Однаково: більше не жити —
Умерти, чи край свій лишити:
Чужина — могила, чужина — труна,
Пустеля безплідна, холодна, нудна.
.....
Душа на чужині, як чайка сумна
Літає і квилить в сльозах без гнізда:
Навік його змила бурхлива вода.

В час розпачі, зневір'я поет губить надію на поворот додому:

О, не дурно в скорботах ми плачемо
На вигнанні в холодних світах,
Ми свої землі не побачимо...
Тільки може у мріях, у снах. (1924 р.)

Еміграцію, вихід з України після перемоги наїздників — це поет сприймає, як «вигнання», юдоль скорботи:

Як океан глибока наша рана,
Як чорна ніч скорбота наша чорна.
.....
Як листя, нас метуть вітри по світу
І топчуть по шляхах прохожих ноги.

Безпорадно, як «отара», блукає еміграція світами —

Умер чабан. Уже не грає
Його сопілка чарівна,
Отара в день ясний блукає,
Немов сліпа, без чабана.
.....
Блукаєм ми, як та отара,
Ніхто в степах нас не веде... (1925 р.)

І нема порятунку для еміграції —

Все більш і більш зникає рідний берег,

І пам'ять губить образи, як квітка пелюстки,
Все більш стихає рух і голоси тривожні...
Наш корабель спускається в могилу..
Ще пройде рік, і ми вже не почуєм
Ні зойку матерів, ні крику друзів наших...

«Вигнання», героїчна та нещаслива боротьба за Україну, здушені повстання, подолані герої, насильство переможців, голод на Україні — такі теми у збірнику взагалі переважають, і всі вони повні безмежного суму. Не дурно його й названо: «Кому повім печаль мою». Найкращі вірші, повні глибокого почуття, прекрасних поетичних образів присвячені цим темам. Душа поета, як чайка, квилить над долею рідного краю, над долею переможеного рідного народу, долею «братів-вигнанців». Багато з цих віршів, раз прочитавши, забути не можна. Вони поглиблюють своєю поетичною силою, своєю образністю наше коли не зрозуміння, то відчуття всієї трагічності подій і наслідків нашої героїчної боротьби, що по короткій, блискучій перемозі закінчилася нашим розгромом.

Отак, в хвилину розпачі сприймає чула душа поета наше «вигнання», наше розсіяння по світах. В хвилину розпачі! Бо тільки-ж в хвилину розпачі можна так чорно дивитися на долю й завдання української еміграції. Бо-ж в дійсності наша політична еміграція, — а вся українська еміграція, за невеликим винятком, така й є, — інакше сприймає свій вихід з України. Вийшла вона не втікачем, не вигнанцем, а з боєм, з мечем в руці, і меч в пихви вкладати не збирається. І веде вона боротьбу за свою мету далі, тільки іншими, відповідними до обставин на чужині, засобами. І повна вона творчих сил і невсипучої енергії, і наслідки її праці — і політичної, і особливо культурно-національної — величезні. З цього боку занадто великий песимізм автора — настроєвий, глибоко індивідуальний, не оправданий дійсним станом речей.

Але-ж і сам поет, як вже зазначено вище, зовсім не завжди підпадає сумному настроєві:

Не знаю що, — чи сніг, що тане,
Чи темні плями де-не-де,
Але на серці щось весняне,
Щось дивно-свіже молоде.
Де чорний сум, зневіра полна?
Як вільно, широко думкам!
Душа як пісня мольтоєна,
І світ — ясний, величній храм.
І близько день.....
О, близько день! Це ніч остання! (1929 р.).

І завмірає поетів песимізм, завмірає безнадія, і палким словом кличе він на боротьбу, до чину.

Ми мусим вирватись з тюрми,
Ми мусим грати розіграти!

І кличе поет на руїнах храму нашого не плакати, не тужити —

Ні! Ні! О, ні! Дзвонити в дзвін,
Усіх, хто є живий, скликати,
Знов храм величній будувати
На диво-подив всіх країв.

І повно енергії, і повно надії в цих закличках —

Летить, вітри, гуляйте в полі,
Впадить на ворога, орли.
За сон життя, за усміх волі
Найкращі лицарі лягли.
Ще крок один, і в край обітний
Вас впустисть брама золота...

І немало все-ж в книзі таких запальних віршів, хоч і не вони творять загальний тон книжки. І повні експресії слова гніву й терпкого жалю поета —

Хто смів народ за горло взяти
І придушити наче пса?!
Хто смів орла в горі підтяти
І лет спинити в небеса?!
О, Україно! Світ сміється
З народу, лицаря степів,
А він в ногах у ката в'ється —
І терпить муки, як терпів.

Так в цій останній книзі Олеся «з журбою», коли не «радість», то запал до боротьби і незломна надія обнялися. І повно в ній прекрасних поетичних образів, і чиста гарна мова, і легкий співучий вірш. І якась непорочна, кришталева чистота душі.

А закінчується книжка прекрасним приконечним віршем:

Виряжаю тебе я в далеку дорогу,
Тобі в голову попів з надії кладу,
В твої руки вкладаю меча-перемогу
І лілею зів'ялу, бліду.
Хай укріє китайка червона,
Наче кров'ю ясною трону,
Хай горить над тобою корона:
В неї сонце ясне оберну.
Спи, моя Незабуття, Кохана,
Дони сурм не почувш в бою,
Доки буря з Кавказу до Сяну
Не розвалить могилу твою!

Чудесна книга! Але треба в неї вчитатися. Вона багато глибша, ніж то може здатися поверховому читачеві. Такому читачеві душа книги і найінтимніші, найдорогоцінніші скарби її поезії не відкриються.

І. М-ий.

Шкільна анархія на Підкарпатті.

Початок нового шкільного року на Підкарпатті приніс з собою дальше поглиблення і дальший зріст шкільної анархії, яка панує в підкарпатських школах. Маємо на увазі нижчу школу, бо повний язовий хаос і язовика анархія в так званих «руських» середніх школах на Підкарпатті, за нечисленними винятками, були завжди нормальним явищем; ці «руські» середні школи фактично мали й мають аж чотири викладових мови одночасно: українську, чеську, російську і той жаргон, який місцеві мад'ярони-москвофіли називають «руським літературним язиком». В нижчій школі на Підкарпатті—лишаємо без уваги широко насаджуване тут без жадної потреби чеське шкільництво—до цього часу панувала місцева мова і наука відбувалася по підручниках, ухвалених празьким міністерством освіти; підручники ці були друковані етимологічним правописом, а мова їх була місцева—українська з незначними місцевими ухиленнями.

В 1929 і 1930 році москвофільське «Учительское Товарищество» видало свої шкільні підручники російською мовою, які схвалені міністерством до вжитку в школах не були. Їх почали заводити в школах учителі-москвофіли «явочним порядком». В 1930-31 році вони були заведені в 10 школах з 38 класами, в 1931-32 р. в 167 школах з 488 класами, при загальному числі шкіл 430 з 1366 класами. Тоді ж були зроблені перші спроби інсценізації шкільних страйків. Міністерство шкільної освіти, на чолі якого стоїть соціал-демократ д-р Дерер, до всіх цих спроб порушення шкільних порядків ставилося більш ніж толерантно. Воно обмежилось лише тим, що в серпні цього року видало обіжник, який санкціонував заведення російських підручників там, де вони вже були заведені, при переході учнів до відповідної вищої класи, але який разом з тим загрозою дисциплінарної відповідальності забороняв заводити ці підручники для нових учнів. Цей обіжник викликав цілу бурю в місцевій москвофільській пресі і серед москвофільських груп. Відбувся ряд зібрань і нарад. Висунено було гасло організації шкільних страйків. До вчителів кинено заклик заводити надалі російські шкільні підручники явочним порядком. Спроби інсценізації шкільних страйків вже мали місце в де-яких громадах тягівського та мукачівського повітів.

Бачити в усій цій кампанії вияв «руських» почувань населення Підкарпаття було б дуже наївним. За інсценізацією почувається чужа ру-

ка — рука певних політичних чеських партій. На чолі кампанії в цій шкільній акції стоїть недавно закладений щоденник «Карпаторуської Голось», російського напрямку. Що цей щоденник засновано на субсидію певних чеських політичних груп — не є жадною таємницею, про це не один раз писалося в пресі, як місцевій, так і празькій. Інсценізація шкільних страйків є можлива через те, що організатори їх мають на своєму боці співчуття місцевої чеської влади, майже виключно агентів аграрної партії, і є певні в своїй безкарності. «Свобода» (ч. 33 з 6. X), обговорюючи ситуацію, яка утворилася в зв'язку з страйковою агітацією, цілком правильно зауважує: «Інтересно, що на те все мовчать ті, котрі не повинні. Коли б таке робили голод і робітники, котрих здирає хлібодавець, то там були б і оборонці, і арештовання, і може й багнети і кулі. Та коли це роблять руські хулігани, за котрими стоять аграре і півофіційний чеський орган «Подкарпатські Гласи», то це ще вихвалюється в газетах».

Чи ця позиція певних чеських кол є подиктованою їхнім русофільством і бажанням мати в підкарпатській школі викладовою мовою «язик Пушкіна», чи за цим криється більш реальне змагання довести анархію і дезорганізацію в підкарпатській школі так далеко, щоб це утворювало шляхи чехизації школи на Підкарпатті, — будучина покаже. На разі можна лише відмітити, що проекти заведення чеської мови в підкарпатських школах в чеській публіцистиці вже висовувалися.

Поруч з тою галасливою агітацією, яка від двох місяців переводиться москвофільським табором, вражає спокійне і здержане становище українського народного табору. Може воно знаходить своє пояснення в свідомості, яку має народовецький табір, що серед підкарпатського вчителства він творить переважаючу більшість; це показав учительський з'їзд в Густі в липні цього року. Акція національного табору висловилася в шкільній справі за підписами культурних організацій Підкарпатської Русі (Шкільна Матка, Педагогічне Товариство, Учительське Товариство, Просвіта, Жіночий Союз, Товариство Церковних Учителів, Союз Підкарпатських Студентів, Союз Залізничників, Січ, Руський Театр, Комітет Письменників, Відродження) у відозві, виданій до народу.

Ці ж організації вислали 2 жовтня до президії міністерської ради міністерства шкільництва і міністерства заграничних справ телеграму, в якій протестують проти узурпації москвофілами права представництва цілого Підкарпаття і домагаються заховання в народній школі народньої мови.

Подорожник.

Гене́за дня 28 жовтня 1918 року.*

Гене́за пам'ятного дня 28. X. 1918 р. у широкому сенсі мала б початися приблизно з середини ХІХ ст., коли клялися основи для вироблення Чехо-словацької модерної держави, коли починалася підготовка народу до самостійного життя у відношеннях національно-політичному, соціально-економічному та культурному; однак мусимо обмежити це завдання лише на установлення фактичного перебігу подій, близьких до дня 28. X, вважаючи, що попередня історія чехо-словацького відродження загалом відома, і події, зв'язані з днем 28. X, варті того, щоб їх собі постійно пригадувати.

Що власне сталося 14 років тому, тут у Празі, в цей день? Ось питання, яке собі ставимо.

Щоб відповісти на нього необхідно мати на увазі такі головні чотири моменти:

1. Пункти президента Вільсона в редакції 8. I. 1918 р.

2. Звернення Центральних держав до Вільсона зі згодою приступити до перемир'я і миру 5. X. 1918 р.

3. Відповідь (на це звернення) президента Вільсона Австро-Угорщині в ноті 18. X, опублікованій 21. X. 1918 р.

4. Відповідь міністра закордонних справ Австро-Угорщини гр. Андраші на попередню ноту президента Вільсона, про яку (відповідь) зробилося відомо у Празі 28. X. 1918 року.

З цими головними для історії (або генези) дня 28. X елементами зв'язані інші акти та події, про які буде викладено далі.

1. В пунктах президента Вільсона у редакції 8. I. 1918 р. було сказано загалом про потребу самостійного розвитку народів Австро-Угорщини (п. 10); під цією загальною формулою треба було розуміти лише автономію поодиноких земель Австро-Угорщини; територія Австро-Угорщини мала залишитися, згідно з пунктами Вільсона, майже непорушеною: лише невеличка частина її, а саме Західня Галичина з польським населенням мала відійти до Польщі, утворення якої в етнографічних межах передбачали пункти Вільсона (п. 13), та невеличка територія з італійським населенням — до Італії. Австро Угорщина, яка держава, зберігалася і на далі, лише з автономією відокремлених від себе земель (Чехія, Морава, Шлезьк і ин.).

Пункти президента Вільсона в цій редакції були чинні, можливо сказати, до початку жовтня 1918 р.

2. Німеччина, Австро-Угорщина й Туреччина (Болгарія відпала раніше) звернулися 5. X. 1918 р. до президента Вільсона в справі перемир'я й миру, розуміючи, що це буде на основі його пунктів від 8. I. 1918 р. День 5. X. має істотне історичне значіння, бо Центральні держави цим зверненням визнали себе переможеними державами Згоди (Антанти); чеська-ж політика з самого початку війни була зорієнтована

*) Доклад на урочистому зібранні Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова в Празі 27. X. 1932 р. Для докладу використано «Світова революція» Т. Г. Масарика та чеські газети за жовтень і листопад 1918-1919 р. р.

на держави Антанти, бо жадної іншої орієнтації вона мати не могла.

3. На звернення Центральних держав президент Вільсон відповідає кожній з окрема: Німеччині було послано де-кільки нот завжди з модифікаціями умов, на яких держави Антанти могли погодитися приступити до переговорів про перемир'я й мир.

Відповідь Австро-Угорщині затрималася до 18. X (опублікована 21. X) — час на ті обставини довгий. В цій відповіді було сказано, що основою миру тепер уже не може бути лише автономія народів Австро-Угорщини, бо влада Спол. Штатів визнала «Чехо-словацьку Народню Раду в Парижі» за владу de facto, яка веде війну з Німеччиною й Австро-Угорщиною, яка розрішує воєнні й політичні справи чехо-словацькі; тому чехо-словаки (і югослов'яне) мали самостійно рішати свою долю (і долю Австро-Угорщини! — як коментувала це німецька преса). Така відповідь президента Вільсона була несподіваною для австро-угорського уряду, який до останньої хвили не втрачав оптимізму, що в основу миру будуть покладені лише згадані вище пакти Вільсона.

Чим же викликана була ця переміна на користь чехо-словацького питання? Тут ми повинні пригадати собі в головних рисах чинність чехо-словацьких організацій закордоном. Справа ця хоч і загально відома у своїх вислідах, однак дуже складна у своїх поодиноких акціях і актах.

Ціль чеської політики, яко актуальне прагнення до утворення самостійної державности, не зразу виявилася. Ще у травні 1917 р. чеська парламентарна репрезентація у Відні добивалася перебудови Австро-Угорщини лише на федеративних основах. Однак уряд у свій час цього не задовольнив, а тоді, коли влада ніби-то погоджувалася на це (див. далі), було вже пізно; бо у вирію війни й підготовки до миру викристалізувалася ця ціль, як остаточне проголошення самостійности чехо-словацьких земель у одній державі.

Спосіб для досягнення цієї ціли — не лише обґрунтувати свої жадання історичними доказами та вказанням на неправне положення в межах Австро-Угорщини, або на підготовленість цих територій до самостійного державного життя — не це головний спосіб, — а головний і найбільший аргумент дати спільникам — Антанті реальну військову допомогу у війні з Центральними державами. І от з самого початку світової війни організуються чеські добровільні дружини, які фактично билися проти Центральних держав на різних фронтах. З часу вступу Америки у світову війну (липень 1917 р.), американські чеські колоністи, об'єднані у центральну організацію в числі до 1,5 міл. людей, в значній кількості були в американській добровільній армії. Найчисленніші-ж й найважливіші військові сили були організовані на території України й Росії: Передреволюційна однак Росія не давала можливости остаточної правильної організації самостійного чехо-словацького війська. Цього добилися чехи уже після революції.

Найважливішим політичним моментом у військовій справі чехо-словацькій треба вважати той, що член Національної Ради в Парижі ген. Стефанік добився від французької влади 18. XII. 1917 р. організації самостійного чехо-словацького війська у Франції з частин, що були

вже у Франції, з частин, що мали прибути з території Росії (через Далекий Схід) та з американських чеських добровольців. Згідно з цим, «Одбочка Чехо-словацької Національної Ради», що керувала ч.-сл. організаціями на Україні та в Росії, в присутності голови Н. Р. в Парижі проф. Масарика, проголосила в Києві 25. І. 1918 р. всі війська ч.-сл. за частину військ ч.-сл. у Франції. В такій ролі самостійного союзного (антантського) війська переходили ч.-сл. війська через Україну, Росію; зробили зупинку у Поволжі, бо мали звідси пробиватися знову на захід, щоб творити новий східній фронт проти німців, з метою відтягнути німецькі війська від Франції, ті, що їх німці кинули на Францію, знявши з залишеного росіянами фронту.

Цей план — утворення нового східного фронту, правда, не вдався, бо спільники (Антанта) не надіслали обіцяної допомоги, а російських добровольчих військ не вистачало. Однак важливе те, що чехи виявили свою готовність і почали були виконувати це завдання як-раз під осінь 1918 р.

Маючи такий аргумент, який сама і створила, Національна Рада в Парижі змогла побороти «австрофільські» течії, що були у союзників і у самого президента Вільсона («австрофільські» у зазначеному вище сенсі: щоб не знищувати Австро-Угорщини, як держави, а дати лише автономію землям), могла проголосити себе тимчасовим урядом воюючої сторони в складі президента і міністра фінансів проф. Масарика, міністра закордонних справ та внутрішніх справ д-ра Бенеша і міністра оборони ген. Стефаника, і добитися визнання цього уряду, яко владі ч.-сл. народу, з боку Сполучених Штатів (2. IX), Англії (3. IX), Франції (28. IX), Італії (3. X).

От тепер повертаючися до ноти президента Вільсона, датованої днем 18. X. 1918 р., можемо сказати, що нове поставлення чехо-словацької справи, яким давалася згода на утворення самостійної держави, було блискучим наслідком попередньої роботи чехо-словаків за кордоном.

З цією-ж самою датою (18. X) зв'язані ще два важливі акти, а саме: 1) акт проголошення ч.-сл. незалежності, виданий в імені Національної Ради паризької у Вашингтоні і одночасове кабельтелеграфований до Парижу — документ, що через бистру зміну тодішніх подій зостався мало відомим своєю текстуальною стороною навіть самим чехам та 2) маніфест останнього австрійського цісаря Карла V-го до народів Австро-Угорщини, датований 16. X і опублікований в газетах 18. X. Згідно з цим маніфестом Австрійська держава мала перетворитися у федерацію з поодиноких земель, як Чехія, Морави, Шлезьк і ин. Про Угорщину окремо не було згадано, а значить Словаччина, можна було думати, мала залишитися у складі Угорщини, як і раніше. Чехи віденські і празькі поставилися до маніфесту негативно; текст одповіди їх у газетах від 20. X було сконфісковано. Однак акт умираючої монархії, власне його урядова підготовка, має своє значіння, бо президент Масарик, видаючи проголошення незалежності, у самому тексті цього проголошення на початку згадує про обіцянку федерації Габсбургами і пише: «знаючи, що федерація, а тим більше автономія нічого не значать

під Габсбургською династією, оцим урочисто чинимо проголошення своєї самостійности», а далі: «ми так чинимо, бо маємо певне переконання, що неможливо вільно розвиватися у Габсбургській лже-федерації, яка є нічим иншим, як новою формою *odnagodnovacіho utlascovanі*, під яким ми терпіли останніх 300 років». Проголошення самостійности у Вашингтоні було зроблено, як пише сам президент Масарик у книзі «Світова революція», щоб запобігти цим новим ходам Австрії, про які президент Масарик своєчасно довідався (як і взагалі був у курсі справ празьких і віденських), видав проголошення самостійности і повідомив про це президента Вільсона. Президент Вільсон свою ноту Австро-Угорщині, виготовлену 19. X, дав прочитати президентові Масарикові і поставив на ній дату проголошення ч.-сл. самостійности себ-то 18. X.

Оцінюючи день 18. X., можемо сказати, що власне справа утворення самостійности Ч.-сл. держави була як ніби остаточно закінчена проголошенням самостійности у Вашингтоні і Парижі і нотою президента Вільсона. Але пройшов ще цілий тиждень, поки ця справа була у Празі остаточно доведена до кінця.

Чим же пояснюється ця затримка?

У відповідь на це скажемо, що подиву гідна є освідомленість президента Масарика у Вашингтоні про віденські ходи, а ще більше є подиву гідною витриманість чеського народу тут, на своїй території.

«Народній Комітет» у Празі, заснований ще в кінці 1916 року, реорганізований остаточно 13. XII 1918 р. (зголовою д-ром Крамаржем і заступником д-ром Клофачем) підготовляв усе, що було потрібно і що можна було зробити для державного перевороту (бо проголошення самостійности на території — це є революційний, державний переворот). Були одтягнуті потрібні сили для збройної боротьби, переважно сокільські. Було з'ясовано заздалегідь, кого з урядовців на більш-менш відповідних посадах можна було залишити, а кого треба буде замінити, і були визначені кандидати для тої зміни. Було сплановано наперед і детально, що треба робити у перший день після перевороту, на другий, третій і т. д. Однак цей тиждень пройшов тихо, бо провід Народнього Комітету, а по-за ним таємна організація «Мафія», яка була зв'язком з закордоном і тримала всі нитки у своїх руках, вважали, що ще не прийшов слушний час для перевороту. Не виступили і в наступні дні, коли вже стало відомим з газет (з подробицями конфіскованими) не лише про проголошення й визнання нової держави, а й про акредитацію послів її в Парижі, Римі, Лондоні, Вашингтоні (С. Sl., 24. X). Натоміць «*Ceské Slovo*» 25. X у передовій статті писало: «Народній Комітет, наш другий найвищий збір, якому довірено справи народні в межах Австро-Угорської держави, робить підготовлення, щоб перехід із зв'язку Австро-Угорської держави у самостійність був якомога скорший і щасливіший».

Чого-ж чекав Народній Комітет?

Чекав він капітуляції Австро-Угорщини перед державами Згоди. Момент капітуляції було обрано моментом проголошення держави.

Уникнути зайвого пролиття крові — було передовсім бажанням Народного Комітету.

На передодні 28. X увечері член Народного Комітету д-р Рашін зробив розпорядження по телефону, щоб усе було до перевороту на завтра готове: треба чекати капітуляції з години на годину.

Ця певність д-ра Рашіна пояснюється розмовою його по телефону з Віднем, з послом до австрійського парламенту д-ром Тузаром. До Тузара приходив делегат від цісаря з пропозицією чеським парламентським послам їхати на італійський фронт, бо фронт розкладається. Делегатом цим був полк. Ронге, запеклий ворог чеський, військовий експерт у процесі Крамаржа і Рашіна, в якому вони обидва були засуджені (у червні 1916 р.) на смерть за «державну зраду». Д-р Рашін сказав Тузарові: «Jde li tento clovek k ceskym poslancum s takovym poslanim, pak to praskne za chvili».

Оце і всі дані, чому д-ром Рашіним було зроблено розпорядження на день 28. X., щоб усі були напоготові.

І дійсно, 28. X, в чверть на десяту рано телефонували у редакцію «Народніх Лістів», куди зібрався провід Н.К-ту, з Відня, що Австрія капітулювала.

В чому-ж полягала капітуляція, чи в тому вона виявилася?

4. Капітуляція Австрії містилася у відповіді міністра закордонних справ Австро-Угорщини гр. Андраші на ноту президента Вільсона від 18 (21) X. (наш 4-ий момент). В цьому документі, який надруковано було на другий день (29. X), було сказано: «Австро-Угорська влада вважає за честь проголосити, що вона згоджується як і з ранішими виявами п. президента (Вільсона), так і з його поглядом, що містився в останній ноті (18. X) про права народів Австро-Угорських і з окрема про права чехо-словаків і югослов'ян. Тепер нічого не перешкоджає вступові Австро-Угорщини у переговори про перемир'я й мир». Далі: «влада охотна вступити у ці переговори, не чекаючи вислідів з іншими», себ-то погоджується на сепаратний мир.

Певно в цьому, останньому, акті Австро-Угорщини крилася іще надія на те, що статус кво Австрії буде збережено до часу мирних (і з окрема сепаратних) переговорів; однак цього не сталося.

Бо чехи самостійно (28. X) перебрали владу від намісника Куденгове і від інших високих урядів у Празі. На площі св. Вацлава було проголошено самостійність Чехо-словацької республіки особним невеликим актом, в якому було сказано: «Держава Чехо-словацька сьогодні вступає в число самостійних культурних держав світу. Народній Комітет, маючи довір'я усього люду чехо-словацького, перейняв, як єдиний правний і відповідальний чинник, до своїх рук справу держави. Lide Ceskoslovensky, vse co podnikas, podnikas od tohoto okamziku jako novy svobodny clen velké rodiny samostatnych svobodnych narodů».

Далі згадка про заслуги чеських легій і заклик до повного порядку. Підписали: Совкуп, Стшбрни, Шробар, Швєгла, Рашін.

Вулиці були повні людей. Вояки знімали австрійські відзнаки і одягали національний трикольтор. Ніде порядок не порушено. Над ве-

чір оголошено перший закон Народнього Комітету: п. 1) про державну форму вирішить Народнє Зібрання разом з Ч.-сл. Народною Радою в Парижі; п. 2) «всі до сьогочасні земські і загально-державні закони залишаються тим часом дійсними»; п. 3) про підпорядкування всіх урядів Народньому Комітетові; п. 4) дійсність цього закону з нинішнього дня; п. 5) виконає закон президія Народнього Комітету.

Так відбулася ця революція. Ні терору, ні барикад, ні єдиного стрілу! А тим часом, державний переворот великої історичної ваги: ним починалася нова держава, і всі ті акти, які відбулися раніше закордоном, тепер отримали певну і безсумнівну правну вартість і силу. Ним, цим переворотом, почався розпад старої держави, яка протягом багатьох віків була в числі великих європейських держав. На другий день прилучилася до Чехії Морава, а на третій — Словаччина. В тих же днях (29. X) хорвати і серби у Загребі, а Словінці у Люблянах проголосили самостійність. У Пешті проголошено «Народню Державу Угорську» (31. X). Проголошено у Львові «Західне-Українську Народню Республіку» (1. XI); нарешті у Відні проголошення Австрійської республіки (12. XI). Угорські румуни злучаються з Румунією; сербо-хорвати і словінці з Сербією. Трохи пізніше до Ч.-сл. республіки прилучається Прикарпаття, а «Західне-Українська Народня Республіка» прилучається до Великої України.

Так протягом менше місяця у національних революціях поодиноких народів припинила своє існування Австро-Угорська монархія.

Закінчуючи, констатуємо тако-ж причини, які привели до успішности як проголошення чехо-словацької незалежности, так і щасливого тривання цієї держави. Цими причинами вважаємо: певність і нескладність мети, єдність чину та високу якість провідників чеської державности, завдяки чому були добре використані всі сприятливі для заснування держави моменти і переборені несприятливі.

Ф. Слюсаряко.

28. X. 1932.

Тернистий шлях української книжки.

Під впливом большевицької літератури поширено думку про велику заслугу большевиків що-до української книжки. Здаються дуже переконуючими й ті числа, що їх, як доказ своїх успіхів, наводять большевики. Так, наприклад, вони вказують на те, що в Росії і на Україні за 120 літ вийшло 3.214 українських видань, а в УССР за 10 років по революції 12.292 книжки, а за перші два роки славетної «п'ятилітки» 10.780 книжок. Багацько й інших чисел та зауважень наводять большевики, вказуючи на заслугу большевицького режиму що-до української культури.

Але щоби знайти в цих увагах щось, щоби дійсно правдиво освітлювало стан річей, треба більшої аналізи й чисел, і зауваг.

Перш за все не слід забувати, що для большевиків Україна лише провінція ССРСР, а українська книжка лише вияв провінціального життя, яке мусить бути підпорядковане центру — Москві, та якому дозволено існувати лише в тих нормах, що їх звідти вказують. Тому взагалі українські видавництва пасуть задніх за московськими зразками та ніяк не можуть прийти до вільного розвою та ширшого впливу. На Україні вбито головне в кожній живій справі — ініціативу. Харків усе поглядає на Москву, бо займає в ССРСР лише другорядне місце. Наслідком цього стає й таке, що на Україні українські видавництва витрачають значні свої видатки на книжку російську, відсоток якої ще й нині високий. Лише в 1927-28 р. р. українська книжка підноситься до 50 відс. назв та $\frac{2}{3}$ тиражу, а до того часу все переважала книжка російська. Українська книжка з великим трудом конкурує з російською, що знаходить поширення завдяки більшому тиражу та доступнішій ціні.

Большевики нині часто наводять числа що-до продукції книжок на Україні, як доказ своїх «величезних успіхів», та забувають одначе порівняти ці числа з подібними що-до книжки російської, бо-ж це порівняння вказало б наочно, як в дійсності мало зроблено для України та як українські гроші використовують на неукраїнські справи.

Користаючися різними джерелами *), не виключаючи й большевицьких **), можна скласти таку табличку що-до числа назв українських книжок, видрукованих на Україні в межах бувшої Росії та сучасної ССРСР.

До 1917 р. за 118 р. (1798—1916) було видруковано 2.531 книжок із загального числа 3.214 українських книжок, що з'явилися в Росії.

року	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
книг	839	1164	815	457	214	372	385
року	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
книг	854	1812	2166	2443	2912	4625	6149

Місце української книжки яскраво наводить продукція 1927 року, коли 2.443 українських книжок припадають на 36.618 книжок, що вийшли з друку в ССРСР.

Щоб унаочити значіння цих чисел, візьмемо, наприклад, продукцію 1929 року. Тоді в Норвегії одна книга припадала на 315 осіб, в Чехословаччині на 1.814, в Польщі на 2.171, в Німеччині на 2.339, в Росії на 2.771, у Франції на 2.849, в Іспанії на 3.190, в Англії на 3.357***), а на Україні припадала на 30 мільйонів населення 4.625 українських книг, тоб-то одна книга на 6.565 осіб.

В час визволення України, в революційні 1917—1918 роки ніби

*) І. Крип'якевич. «Політика», 1926 р., ч. 3—4.

**) Александров. «Шлях української книги», «Радянський Книгар» 1931 р., ч. ч. 11—12.

***) «Nase Doba». Рік XXXVIII, с. 500.

в казці відродилася українська книга. В 1917 році українська книга, що здавалося вже навіки вмерла, ця українська книжка знаходить життєві сили та пробуджується в надзвичайно тяжких загальних умовах життя. Недаремно перший революційний друк вільної України були ноти українського гімну «Ще не вмерла Україна», що в числі 3.000 примірників розповсюджується з казковою швидкістю. Українська книжка 1917 року — це був дійсний доказ того, що Україна живе, що ще не вмерла... Ганебне становище української книжки, що його було утворено в Росії, було знищено. Зродилася українська революційна брошура, газета, часопис, підручник, белетристика. Закладалися основи і для наукової книжки. І не є дивним, що ця жива книжка, що її зродило життя пробудженого народу, в найбільшій тиражі припадає на підручник (Ч. Черкасенка «Початок» — граматика до науки читання й письма 130.000 прим., або «Рідне Слово» — Грінченків — 100.000 прим., Чепіги — задачник для початкових шкіл — 100.000 прим.). Цього вимагало саме життя. Другий рік революції дав ще більше назв, збільшився тираж, дарма, що довелося поборювати недостачу паперу, слабі технічні засоби і т. ін.

Але ось на Україну посунули «брати» з півночі, що несли «визволення» від буржуазної української держави, що поборили в нерівній борні та завели свої большевицькі порядки. Відбиток того найяскравіший що-до книги в 1921 році, коли українська книжка упадає до 214 назв за цілий рік та й то, головне, агітаційних брошур.

Чотири роки бореться українська книжка за своє життя, аж у 1925 році досягає будь-яких помітних знаків його. В дальнішому розвиток продукції поступає надзвичайно помалу. Навіть у 1930 році українська книжка на Україні продукується в нормі не відповідаючій потребі, бо-ж лише 50 відс. загальної продукції, яка в значній частині припадає на книжку російську, меншій — на жидівську та польську.

Книжки в 1917 році недовго залежувалися в книгарнях. Їх все бракувало. Україна пізнала книжковий голод. Не встигали видрукувати книжки, що їх жадало громадянство. Доказом цього й те, що деякі книжки протягом року виходили в кількох виданнях. В 1917 році вийшли в трьох вид. «Пісні волі», 2 видання Б. Грінченка — «Як жив український народ», у 2 вид. Б. Грінченка — «Нова сім'я», 2 вид. М. Грушевського — «Хто такі українці і чого вони хочуть», 2 вид. М. Грушевського — «Звідки пішло українство і до чого воно йде», 2 вид. Шевченка — «Царі—Саул—Юродивий—Молитви» й т. ін.

Це було тому, що книжка тої доби була функцією вільного українського життя. Книжка була тоді органічно потрібна.

Інакша справа з книжкою большевиків. Ця ще й по цю добу не має значного приватного консумента. Як свідчить д-р Teodor Seibert у своїй книзі «Das Rote Russland», більшість видавничої продукції (80 відс.) забирають державні установи, 10 відс. контрольовані державою союзи, 5 відс. приватні підприємства а л и ш е 5 в і д с . п р и в а т н і к о н с у м е н т и . С о в і т с ь к а к н и ж к а н е п р и с т о с о в у є т ь с я д о п о т р е б р и н к у і ч и т а ч і в , л и ш е д о б а ж а н ь п а р т і ї . Ц я п а р т і ї н а л і т е р а т у р а

настільки не популярна, що її можна придбати за десяту частину продажної вартости (напр., твори самого Леніна).

Часто густо писання большевицьких авторів попадають на індекс та нищаться ще тоді, коли й поширитися не встигли (твори Троцького або Бухарина, напр.).

Українське село, як це було видно з анкети «Центрального Кабінету Політосвітробітника»*), хоче Шевченка, Франка, Винниченка, Джека-Лондона; читача найбільше цікавить белетристика (44 відс.), та найменше політика й партійні справи. Але як раз на політику й партійні справи большевики звертають найбільше уваги. Большевики довели до того, що до книги страчено довір'я. Наслідком цього всього й є те, що пропаганда 1) колективізації (в'я 1929-30 р. р. аж 9.854.000 тиражу), 2) с.-госп. кампанії (2.551.000), 3) промфінплану (916.000) й т. и. питань промислової політики, яку веде партія, забірає силу грошей, але часто густо до села й не доходить. Свідчень про такі події аж надто багато в часописі «Радянський Книгар».

В большевицькій політиці часто трапляються великі зміни, наслідком чого література, виготовлена для певної «кампанії», ще не дійшовши до своїх читачів, стає вже «непотрібною», «застарілою» та іноді й «шкідливою».

В СРСР книжку мають за «знаряддя боротьби», вважаючи, що книжка формує ідеологію, що книжка, як і преса, є «пропагандист та організатор мас**»). З цих причин большевики мають за великий гріх «аполітичність» у видавничій справі.

Шлях розвитку книжки там установлено політичними віхами, а тому то він нелегкий взагалі, а особливо тяжкий в тих частинах СРСР, де може виявитися і своя думка.

Шлях розвитку української книжки в СРСР є шлях тернистий.

Відроджена в святочні дні революційного пробудження народу, українська книга зробила енергійні перші кроки, що, здавалося, були такі багато обіцяючі. Але не судилося українській книзі вільно розвиватися. Попавши в большевицький полон, українська книга все в ланцюгах московських, все не має свого власного й вільного життя, все лише терпима, все ще мусить тяжко боротися за своє природне право — за своє існування.

П. Зленко.

З життя й політики.

— Господарська ситуація УРСР. — Читання політичного курсу. — Одкряття Дніпрельстану.

Характеризуючи господарську ситуацію УРСР за літні місяці в одному з своїх оглядів, ми зазначили були її різке погіршення, її катастрофіч-

*) Л. Якимчук. «Яка книжка цікавить селянина-бідняка», «Бюлетень ДВУ», 1929 р., ч. 1, ст. 5—6.

**) Л. Тульчина. «За перегляд книжкової продукції», — «Радянський Книгар», 1930 р., ч. 4, ст. 5.

ність як в області сільсько-господарської продукції, так і в області промисловости. Дані про стан совітського господарства за вересень і першу половину жовтня в ці наші твердження примушують внести певні поправки. В області промисловости наступило наче певне відпруження; з окрема більш заспокоюючий для совітської господарки характер носять дані про стан в кам'яновугільній промисловості і металургії, можна тут констатувати певне незначне поліпшення. Чи є це результатом заходів совітської влади, чи пояснюється воно певним поліпшенням продовольчого стану робітників в зв'язку з одержанням хліба з нового урожаю, чи йде тут, нарешті, мова про певні цифрові комбінації, які мають на увазі в недалекій «жовтневій» дні рекламувати успіхи совітської влади, на підставі даних, які є в нашому розпорядженні тепер — судити годі. На підставі даних про темпи і характер попереднього розвитку совітської промисловости, маємо всі підстави думати, що теперішнє незначне і часткове поліпшення в ближчі місяці знову буде заступлене черговим проривом.

Становище, натомісць, на сільсько-господарському фронті продовжує залишатися катастрофічним. Ми спиналися в свій час над тим, як небало і незадовольняюче для совітів випав збір урожаю. До цих відомостей тепер можна додати, що остільки-ж незадовольняюче, коли не гірше, проходить тепер копання буряків і сімба озимини. «Известия» (ч. 291 з 20.Х) констатують: вже кінчився визначений термін для копання буряків в лівобережних районах Київської області; на 20 жовтня він кінчається на правобережжю, між тим на 15 жовтня в області було викопано 50 відс. буряків, які уціліли; в тому числі на лівобережжю було викопано 53 відс., а на правобережжю — 46 відс. Коли мати на увазі, що дані говорять лише про ті буряки, які викопано, але не про ті, які викопано і привезено на цукроварні, справжній стан буде виглядати ще гірше. Коли мати на увазі вже існуюче велике спізнєння в копанні буряків і дуже повільні темпи його, не треба бути пророком, щоб сказати, що значна частина буряків, за прикладом минулих років, лишиться в полі і пропаде.

Ще більш невтішні дані про хід осіннього засіву. На 15 жовтня по УССР було засіяно 7,880 тис. гект., план було виконано лише на 74,3 відс.; в той же час в минулому році, коли, як ми знаємо, засів так само проходив цілком эле, на 15 жовтня було засіяно 9.232 тис. гект. («Изв.» ч. 292 з 21. X); таким чином недосів теперішнього року, в порівнянні з минулим, складає на 15. X — 1.352 тис. гект. Для оцінки цих даних треба мати на увазі не тільки кількість засівів, але тако-ж їхню якість. Серед засівів велику частину складають засіви запізнєні, отже вже через те одно менш якісні. На 1 жовтня на Україні було виконано план на 47,7 відс. і було засіяно 5.035 тис. гект. («Правда» ч. 4279 з 8. X); таким чином 2.845 тис. гект. засіяно в першій половині жовтня і відносяться до запізнєних посівів. Що-до якости засівів, залишимо слово передовику «Правди» (ч. 279 з 8. X) і наведемо текстуально кілька його тверджень: «В багатьох районах люде уважають, що їхня справа це — зробити рапорт про кінець засіву, а якість його, мовляв, річ другорядна (дело десятое)». «На початок засіву парини було виорано трохи більше третини призначеної площі». «На практиці в більшості районів період засівів було сполучено з періодом оранки». Низька якість переведених засівів тісно зв'язана з безладною організацією справи, на якій спинається той самий передовик; він оповідає про брак живої тягової сили, про нечинність кількох тисяч тракторів, які є поламані, про брак запасових частин для них. Одна деталь організації сучасного «соціалістичного» хліборобства виводить навіть його з рівноваги, хоч очевидно він звик до всього. «Дивно, але факт, — констатує цей передовик, — в багатьох машинно-тракторних станціях тракторист одержує більшу платю, коли трактор стоїть, ніж тоді, коли він на ньому працює». Не треба давати коментарів до всіх цих даних, не треба поясняти, що вони свідчать про катастрофічний стан сільського господарства.

Є характеристичним ще один дуже пророчистий факт; одною з причин задержки осіннього засіву, яку наводить совітська преса, є те, що трактори були зайняті в зв'язку з хлібозаготівлями молотінням хліба. Проте Ук-

райна на I. X виконала 39 відс. хлібозаготовчого плану в той час, коли на I. X. 1931 року було виконано 53 відс. плану («Изв.» ч. 287 з 16. X). При цьому не треба забувати, що хлібозаготівельний план 1932 року проти 1931 року є зменшеним.

* * *

Сучасний катастрофічний стан сільського господарства має глибокий зміст не тільки господарський, але й політичний. При тому політичний в першу чергу. Він знаменує, що механічне розв'язання селянської проблеми, яке дав Сталін, загнавши селянство до колхозів, не дало жадних результатів. Знищити базу господарської структури совітської держави — індивідуальне сільське господарство — Сталіну вдалося, але замість того він не зміг збудувати чогось нового життєздатного. Сучасна криза є криза колективізованого, «соціалістичного» сільського господарства.

Безумовно, совітська верхівка з тривожности і небезпечности сучасного стану здає собі справу, і відносно заходів полагодження кризи провадяться якись розмови, ведеться боротьба. Але на світло денне з цих розмов і цієї боротьби видостається дуже мало. В «Правді» (ч. 282) 11 жовтня було оголошено постанову про виключення з комуністичної партії 20 чоловік на завжди і 4 чоловік на 1 рік. Виключеним інкримінують засновання в партії контрреволюційної групи, яка мала свій організаційний осередок, випускала і ширила літературу. Група мала праве зафарблення, поставала проти політики колективізації і хотіла її ліквідувати; мала вона на увазі так само, ніби, віднову капіталістичних відносин в промисловості. Не спиняючися на характеристичні ідеології групи, про яку ми знаємо лише з єдиної статті «Правди», написаної в прокураторському тоні, відмітимо лише, що група складається з большевицької молоді (Рюмін і інші); таким чином большевицький дорост наче не виявляє тенденції йти за старими авторитетами. По-між виключеними на один рік, між иншим, є також і син Г. Петровського.

Не може підлягати сумніву, що справа групи Рюміна, про виключення якої оголошено через кілька днів після закінчення засідання пленума ЦК ВКП(б), була предметом розмов і нарад на пленумі. Проте ті постанови пленума, які оголошено, про цю групу нічого не згадують й на змісті оголошених постанов факт з'явлення опозиції в партії наче зовсім не відбився. Оголошені постанови торкаються совітської торгівлі, виробництва товарів широкого споживання і чорної металургії. Нічого нового в совітський курс вони не вносять, торкаючися в ґрунті річей другорядних питань в совітському житті й лише деталізуючи ті позиції совітської політики, які було визначено перед тим. Проте в совітській пресі після пленума ознаки чогось нового ніби помітні. Коли резолюції пленума про необхідність розвитку й удосконалення апарату совітської торгівлі в інтересах задоволення потреб споживача, про необхідність розвитку в цих самих цілях виробництва товарів масового споживання є лише повторенням старих декларованих заяв, є новим, що тепер вони совітською пресою трактуються поважно — так, як не трактувалися жадні подібні попередні постанови. Знаходимо в останніх після-пленумських числах совітської преси багато матеріялу, присвяченого питанням цілком другорядним і нецікавим з погляду генеральної лінії; говорять там тепер про проблему вобли, про гончарний посуд, про забезпечення промислових центрів картоплею й овочами, про поліпшення громадського харчування; багато місяця уділяють друку дрібних скарг робітників на хиби совітського апарату. Повторюємо — резолюції, подібні до теперішніх резолюцій пленума, не є новими, але є новою та увага, яка їм уділяється. Створюється вражіння, що керуюча верхівка для того, щоб ослабити пануюче в країні незадоволення, рішила стати на ґрунт дрібних полегшень для міст; рішила трохи підгодувати робітників, заховуючи в той же час непорушно дотеперішню лінію на селі. Політика подібного роду скерована на те, щоб розрідити незадоволення шляхом дрібних полегшень для одної частини людности, як ми знаємо, не один раз вжи-

валася правительствами диктаторського типу. Знаємо тако-ж, що подібні спроби не все проходили щасливо для диктатури. Будемо чекати, які результати дасть теперішня спроба Сталіна.

* * *

10 жовтня переведено відкриття дніпровської гідроцентралі — «краси й гордості п'ятилітки», по вислову «Правди». З приводу цього захоплення совітської преси — роблене чи справжнє — перейшло всякі межі. Передовик «Правди» перейнятий соціалістичним ентузіазмом, навіть почав говорити, забувши стиль совітський, стилем Гоголя: «Чуден советский Днепр — великое творение нашей партии и героического пролетариата СССР».

Спинимося і ми на цій совітській урочистості і вияснимо справжній характер того досягнення, яким так хвалиться совітська влада. Через Дніпро збудовано бетонову греблю, яка дає можливість використати сили води для виробництва електричної енергії; можлива до виробки кількість електричної енергії є справді колосальна. Але ціле завдання полягає в тому, щоби можливу до виробки кількість електричної енергії таки виробити справді, а потім належно господарськи її використати. Що-до цього ситуація на день відкриття Дніпрельстану є така: на електростанції мусить бути 9 турбогенераторів; з них зараз є п'ять — вироблених закордоном і встановлених під керівництвом чужоземних інженерів; вони працюють, як твердить совітська преса, бездоганно. Останніх чотирьох турбогенераторів ще нема — їх виробляють на совітських заводах. Коли вони будуть і чи будуть вони працювати, як закордонні, не знати.

Основним споживачем електричної енергії дніпровської електростанції має бути промисловий комбінат, який будується на лівому березі Дніпра. Там має бути: цикл підприємств по виробництву алюмінія, металургічний завод, консохемічний комбінат, завод струментальної сталі, завод ферозплавів, ремонтний завод і ряд підприємств по виробленні будівельних матеріалів. Але... все це має бути, а тим часом є лише на папері. Як констатує совітський автор, матеріалами якого ми користуємося (М. Рубин. Крепость социалистической электрофикации, «Правда» ч.282 з 11.Х): «виняткових вигод планової господарки ми не використали». Будівництво комбінату відстає від блискучих темпів будівництва електростанції. З усього запроєктованого побудовано й пушено в рух лише один ремонтно-механічний завод, але й то лише частинно. Таким чином сила води для здобуття електричної енергії є до розпорядимости. Але проєктованих для неї споживачів в їх основній частині не існує. Можлива до виробки кількість електричної енергії не виробляється. Так виявилися в будівнанні Дніпрельстану «виняткові вигоди планової господарки». Величезну по замислу і з технічного боку конструкцію, з господарського погляду виконано недоцільно. Очевидно, що при цих умовах електрична енергія, яку буде давати дніпровська електростанція, в жадний спосіб не може уважатися дешевою і не буде дешевою. Таким чином ця «краса і гордість п'ятилітки» є остільки сумнівним досягненням, як і сама п'ятилітка.

Мине час і на місце теперішніх совітських господарів українського господарського життя прийдуть інші, нові. І лише вони зможуть використати доцільно й господарськи ті технічні можливості, які відкриває дніпровська електростанція.

В. С.

Хроніка.

3 життя української еміграції.

У Франції

— На могилі С. Петлюри. В день всіх святих могилу блаженної пам'яті С. Петлюри було прикрашено квітами, які склала його родина. Так само принесено було того дня на надгробок живі квіти від редакції «Тризуба» та від Української Бібліотеки ім. С. Петлюри в Парижі. Крім того і багато з громадян склали квітами свою пошану перед пам'ятю нашого незабутнього вождя.

— На музей Визвольної Боротьби України. На будову власного будинку для «Музею Визвольної Боротьби України» в Празі в нашій редакції складено такі пожертви: од В. Прокоповича — 100 фр., од Української Бібліотеки ім. С. Петлюри — 100 фр. З свого боку редакція «Тризуба» пожертвувала 100 фр. і переслала в дар Музеєві для його видань кліше з фотографій музейних збірок.

— З життя Бібліотекки ім. С. Петлюри в Парижі. За місяць жовтень поступили пожертви книгами та іншими друками від: п. Миколи Граба (Бельгія) — 13 кн.; 2) сотн. М. Забелла (Істанбул) — 4 чч. газет з сов. України; 3) від ген. П. Шандрука (Варшава) — кілька цікавих документів, в яких відбилося життя укр. колонії в Каліші підчас сумних днів смерті Гол. Отамана в р. 1926; 4) сотн. Забелла (Істанбул) 5 видань з сов. України; 5) ред. «Тризуба» (Париж) — 7 кн.; 6) пан-отця П. Вергуна (Берлін) — 2 кн.; 7) ред. «Вільного Козацтва» — 1 кн.; 8) Дмитра Геродота (Букарешт) — 21 чч.

румун. газет з українською; 9) Юр. Яковлева (Бельгія) — 3 підручники географії для бельг. шкіл, в яких говориться й про Україну; 10) пані Уляни Кравченко (Перемишль) — 1 кн. своїх віршів; 11) п. Л. Янушевича (Прага) — 17 ріжних світлин з укр. життя в ЧСР та инш.; 12) Степана Левинського (Львів) — 1 кн. — дар автора; 13) п. Яременка (Париж) — 5 кн.; 14) п. І. Варнака (Гренобль) — альбом для листівок та 14 світлин з життя українців в Болгарії та Франції.

Грошеві датки за цей час наспіли від 1) Укр. Громади в Гавані (Румунія) — 600 лей; 2) п. Ол. Козловського (Подєбради) додаткова збірка на підп. лист — 48 кч. та за продані на користь Б-ки числа журн. «Гуртуймося» — 45 кч.; 3) збірка в Рівному панства Н. та Р. Іщуків на лист ч. 596 — 165,7; 4) допомога уряду УНР на оплату помешкання — 2.500 фр.; 5) ген. П. Шандрука (Варшава) — 10 фр.; 6) від д-ра П. Шкура та Перемишля — 50 фр., збірка на листи 470 і 580; 7) від Демократичної Громади Українців емігрантів в Шарлеруа (Бельгія) 30 бельг. фр.

Рада Бібліотеки висловлює всім жертводавцям шире признання та глибоку подяку.

Рада Бібліотеки нагадує і просить усіх, кому були послані листи для збірок, надіслати гроші. Наступають холода, помешкання треба опалювати, бо нетоплене помешкання відбивається дуже недобре не лише на праці, але також і на відвідуванні читальні. Цей рік в справі опалу очевидно заповідається ще більш тяжким, ніж був минулий, тим більше, що минулого року Б-ка переїхала в це помешкання тільки в половині грудня, а тепер доведеться в холоді перебути всю зиму.

У Чехословаччині.

— Український Республікансько-Демократичний Клуб по літніх ваканціях відкрив свою діяльність 26. X ц. р. сходами, які було пристосовано до 14 роковин проголошення чехословацької державної самостійності, що святкуються по всій ЧСР 28 жовтня.

На превеликий жаль, обидва референти — д-р О. Бочковський та д-р О. Безпалко, що мали подати відповідні цілям сходи реферати — «Чехо-словацька революція» та «Етика, державне будівництво та емігранти» — несподівано серйозно захворіли. З огляду на це голова клубу п. проф. М. Славінський сам подав численній аудиторії реферат про чеську революцію.

Основним принципом чехословацької революції докладчик вважає демократичність, ідея якої потім, при будованні держави, послужила головною базою. Утворення самостійної демократичної держави чекав од чеського народу ще сам Коменський і такою збудував її чеський народ під проводом вождя свого, професора, філософа, натхненого передовика людства, Т. Г. Масарика.

Історичне відродження чеського народу перейнято національним почуттям, і без такого почуття жадний нарід не зміг би створити своєї самостійної держави. Одним з проявів демократичности державного чеського устрою є визнання української еміграції. Хоч і багато є чехів, які стоять за неподільність Росії, але ті-ж самі чехи, коли не з політичного, то з національного боку цілковито визнають українську еміграцію, зв'язану близьким спорідненням з чеським національним духом. Від чехів українська еміграція може навчитися політичній праці на штиб державний, бо такого досвіду українці раніше не мали. Чехія — найбільш стабілізована демократична країна Західної Європи, і на процесі її творчого вкладання демократизму в національне життя ми учиняємося самі державно будівництву.

Її приклад — це наша наука. Тому свято роковин самостійности чеської держави близьке нам і говорить нам про наші перспективи, бо й у нас демократичність є державним принципом.

Аудиторія з великим зацікавленням вислухала доклад проф. Славінського й ствердила рясними оплесками привітальну телеграму, що клуб вислав президенту ЧСР проф. Масарику з нагоди 14-ої річниці проголошення самостійности Чехословацької держави.

З. М.

Salon d'Automne 1932 р. у Парижі,

З українських мистців свої праці виставили:

Іван Бабій (ч. 54,55).

Олексій Грищенко (670, 671).

Микола Кричевський (862, 863).

Софія Левицька (1029-1033).

Люся Маніловська (1121-1124).

Українсько-французька художня виставка в Парижі

7-10-го листопада в Парижі, в розкішному помешанні Galerie Léon Marseille на Quai Voltaire відбулася виставка образів української групи паризьких малярів і запрошених ними французьких мистців.

З українських малярів у виставці взяли участь: Андрієнко, Бабій, Борачок, Глушенко, Грищенко, Хмелюк, Хмелюкова, Кричевський, Левицька, Маніловська, Никифір, Омельченко, Перебийніс, Рубисова, Третяків, Зарицька.

З французьких запрошених малярів виставили свої праці: Ancillon, Ch. Blanc, Brianchon, R. Dufy, Du Marbore, O. Friesz, Haunau, Hérault, Holy, Janin, Leguelt, Lhote, Loutreuil, J.-H. Marchand, Oudot, Pailis, de Pisis, Severini, Tirman, Tozzi, Van Dongen, de Waroquier.

Виставку було організовано зусиллями українських малярів при ближчій і відданій допомозі відомого нашого знавця мистецтва п. Лагутенка і маляра п. Перебийноса.

Репорт шостої комісії Ліги Націй— Асамблеї Ліги Націй в справах біженців.

На своєму недавньому засіданні 6-та комісія Ліги Націй розглянула доклад Офіса Нансена в справах біженців. З тих резолюцій, які вона винесла, слід особливо відмітити її протест проти повертання назад де-якими державами біженців з ССРСР, потім — постанову в справі конвенції, управнюючої становище біженців після зліквідування Офіса, а тако-ж прикінцеве прохання такого змісту: «прохає уряди не висилати ні одного біженця, який не одержав дозволу в'їхати в сусідню країну».

Радимо всім центральним біженецьким українським організаціям ознайомитися як з докладом Офіса 6-ї комісії, так і з репортом 6-ої комісії Л. Н. Асамблеї Ліги Націй.

З офісу Нансена в Женеві.

На недавньому засіданні фінансової комісії Офіса Нансена Українському Центральному Комітетові у Варшаві дано позику в сумі 6000 шв. франків на купівлю терену Галішської станиці. Щодо інших прохань українських організацій, то вони або запізнилися, або відкладені Офісом, через брак грошей, до слідуючої сесії.

Засідання Дорадчої Ради Офіса має відбутися на початку грудня місяця, а Міжурядової Комісії — 15-20 січня 1933 р.

Румунська преса про акцію українських організацій на Далекому Сході.

В румунській пресі від 27-го жовтня надруковано великими літерами і товстим друком телеграму під наголовком: «Акція українських організацій на Далекому Сході». Текст телеграми такий:

«Політична акція українських організацій на Далекому Сході викликає занепокоєння в совітських колах.

Український Національний Ко-

мітет в Харбині випускає газету, яка друкується трьома мовами, а саме: українською, російською та англійською. Газета називається «Манджурський Вістник».

«В редакційній статті газета заявляє, що українці, разом з іншими народами, які поневолені совітами, скинуть російську окупацію і стануть незалежними. Українці Далекого Сходу будуть працювати для реалізації цієї ідеї тим більше, що українці творять значну частину населення Далекого Сходу.

«Газета тако-ж висловлює певність, що нова Манджурська держава, яка перебуває під протекторатом Японії, зміцниться, що є тако-ж в інтересах українського населення на Далекому Сході».

Румунський вчений про М. Туган-Барановського.

Румунський вчений професор Д. Густі — нинішній міністр освіти в уряді Маніу, в своїх викладах по соціології, які він робить в університеті Бухарешту, згадує тако-ж про визначного українського вченого, професора М. Туган-Барановського.

«Між критиками марксизму — каже професор Д. Густі — можемо зазначити Бернштейна («Voraussetzungen des Sozialismus»), Бенедетт Кроце («Le materialisme historique»), і Туган-Барановського — визначного українського вченого соціолога, бувшого міністра України, який написав «Теорію підвалин комунізму» та другу книжку про кооперацію, яку буде видруковано тако-ж і румунською мовою».

З листа з України.

Нарешті втікли з того пекла, яке називається селом і де тепер можна лише гинути, а не жити. В місті платимо за кінець коридору з закутком аж 52 карб., та ще й хабаря начальстві будинку. Дорожняча тут страшна. Але за гроші ще можна дістати щось, та й роботу тако-ж по знайомству можна знайти, але єгипетську. Нашим на село оце післали тро-

хи кукурудзи. Як що ви там багаті, то пришліть нам чогось з їжи, бо до весни не дотримаємося. Цей рік, мабуть, буде чи не найгіршим. Тут, хто має родичів закордоном і наважується від них щось одержувати, то ще дихає,

решта тільки мріє про те, як би таких родичів мати.

З села тепер усі тікають, бо там нема життя. Хто буде обробляти землю, не знати. Аж страшно стає, як згадаєш, яким бур'яном позаростала земля.

Зміст.

Париж, неділя, 13 листопада 1932 року — ст. 1. К. Ніко. Листи до земляків, XIV — ст. 2. Борис Лазаревський. Шматочки минулого, V — ст. 5. І. М-ний. «Кому повім печаль мою»... — ст. 10. Подорожник. Шкільна анархія на Підкарпатті — ст. 14. Ф. Слюсаренко. Генеза дня 28 жовтня 1918 року — ст. 16. П. Зленко. Тернистий шлях української книжки — ст. 21. В. С. З життя й політики — ст. 24. 27. Хроніка: З життя української еміграції. У Франції — ст. 28. У Чехословаччині — ст. 29. Salon d'Automne 1932 р. у Парижі — ст. 29. Українсько-французька художня виставка в Парижі — ст. 29. Рапорт шостої комісії Ліги Націй — Асамблеї Ліги Націй в справах біженців — ст. 30. З Офісу Нансена — ст. 30. Румунська преса про акцію українських організацій на Далекому Сході — ст. 30. Румунський вчений про М. Туган-Барановського — ст. 30. З листа з України — ст. 31.

Організуйте комітети порятунку втікачів з України!

Збирайте пожертви та шліть їх до Допомогового Комітету в Букарешті: Comitetul Ucrainian, str. Delea-Veche, 45. Bucarest IV. Romania.

Оголошення

Вийшли з друку наступні видання Українського Наукового Інституту у Варшаві:

т. I. Українська людність СССР. Розвідки Т. Олесевича, О. Пителя, В. Садовського, і О. Чубенка.

т. II. Тиміш Олесевич. Статистичні таблиці українського населення СССР, за переписом 17 грудня 1926 року.

т. III. Є. Гловінський, К. Мацієвич, В. Садовський. Сучасні проблеми економіки України.

т. IV. Д-р Константин Чехович. Олександр Потєбня. Український мислитель-лінгвіст.

т. V. Проф. О. Лотоцький. Українські джерела церковного права.

т. VI. О. Лотоцький. Сторінки минулого. Частина перша.

т. VII. В. Садовський. Праця в УССР.

т. VIII. Л. Василевський, М. Галін, С. Стемповський, А. Топчибаши, Табуї. Спогади.

т. ІХ. Проф. Д. Дорошенко. Нарис історії України. Том І (до половини XVII століття).

Їх можна набувати:

I. Польща:

1. Книгарня Укр. Центрального Комітету. Warszawa, ul. Czerniakowska 204, т. 25.

2. Книгарня Наукового Т-ва ім. Шевченка. Lwów, Rynek 10.

3. Книгарня «Просвіта». Lwów, ul. Ruska 18.

II. Чехословаччина:

1. Український Громадський Видавничий Фонд. Praha-Vrsovice, Brozikova 390.

III. Франція:

1. Книгарня «Тризуба». 42, Rue Denfert-Rochereau, Paris 5.

Або безпосереднє з Українського Наукового Інституту. Warszawa, ul. Filtrowa 65.

Від Генеральної Ради Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції

Генеральна Рада Союзу Українських Емігрантських Організацій у Франції звертає увагу всіх українських емігрантів, що перебувають у Франції, на обов'язковість зголошення й відголошення в разі відсутності з дому більше, як 24 год. Це являється згідно з законом обов'язковим навіть тоді, коли відсутність є тимчасовою і не тягне за собою зміни місця перебування.

Не виконання цього правила тягне за собою зпочатку штраф, а потім навіть і висилку з Франції.

В згаданих випадках дуже радиться не слухати ніяких і нічиїх порад що це непотрібне, а настоювати на зголошуванні чи відголошуванні, як того вимагає закон.

Комітет Підтримки

Української Господарської Академії в Чехословаччині у Франції

закликає українське громадянство у Франції та українські організації далі записуватися в число членів Товариства Прихильників Української Господарської Академії в Чехословаччині.

Адреса Комітету Підтримки у Франції:

Monsieur N e c a j, 42, rue Denfert-Rochereau, Paris 5. C h è q u e p o s t a l : 1528 25. Paris, Monsieur Necaj S.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 86-83.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.
Редагус — Комітет. Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant : M-me Perdrizet.